

تبیین جامعه‌شناختی موانع توسعه با تاکید بر توسعه اجتماعی - فرهنگی (مورد مطالعه: شهر بيله سوار)

قادر دولتخواه اجیرلو

دانشجوی دکتری رشته جامعه‌شناسی توسعه اقتصادی- اجتماعی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

طاهره میرساردو^۱

دانشیار و عضو هیات علمی گروه مدیریت، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

عبدالرضا ادهمی

دانشیار و عضو هیات علمی گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۱۹

چکیده

توسعه مستلزم تغییر است و توسعه ای که به پیشبرد جامعه می‌اندیشد، بدون ایجاد تغییرات عمیق در ساختارهای اجتماعی- فرهنگی به وجود نخواهد آمد. مقاله حاضر به تبیین موانع توسعه شهر بيله سوار با تاکید بر توسعه اجتماعی- فرهنگی و درک و تفسیر افراد درگیر و بومی این منطقه از توسعه می‌پردازد. روش تحقیق این پژوهش کیفی و از نظریه زمینه‌ای برای تحلیل و ارائه داده‌ها استفاده شده است. در این پژوهش اطلاعات مشاهده‌ای و اسنادی توسط محقق گردآوری و اطلاعات مصاحبه‌ای نیز با اساتید دانشگاه، مدیران و افراد صاحب‌منصب خبره در حوزه اجتماعی و فرهنگی شهرستان جمع‌آوری شده است. برای تعیین افراد مورد مصاحبه، از روش نمونه‌گیری کیفی- هدفمند و اشباع نظری استفاده شد. بر اساس یافته‌ها، شرایط علی، بافت قومی و قبیله‌ای، عدم نخبه‌گرایی، وابستگی به دولت و ضعف سرمایه اجتماعی شناسایی شد. ضعف سرمایه فرهنگی، عدم کارایی و اثربخشی و فقدان روحیه فزونیخواهی بعنوان شرایط مداخله‌گر انتزاع گردید. مشکلات اکولوژیک و پایین بودن میزان سرمایه‌گذاری هم در شرایط بستری یا زمینه‌ای طبقه‌بندی شده‌اند. توسعه نامتوازن بعنوان مقوله هسته این مطالعه انتزاع گردید و تعارض با وضع موجود و سازگاری با شرایط حاکم بعنوان مقوله تعامل یا راهبرد که تداوم توسعه نیافتگی، کیفیت پایین زندگی ساکنان و مهاجرت پیامدهای چنین کنش‌ها و واکنش‌هایی است. نتایج تحلیل داده‌های پژوهش حاضر و مدل زمینه‌ای ارائه شده نشان می‌دهد که مردم شهر بيله سوار علل توسعه نیافتگی را به مثابه توسعه‌ای ناموزون و ناهماهنگ تفسیر می‌کنند که این عناصر ناموزون به طور کلی و در امتداد با یکدیگر باعث شده‌اند پدیده‌ای به نام توسعه نیافتگی در این شهر به وجود آید.

واژگان کلیدی: توسعه، توسعه نیافتگی، موانع فرهنگی- اجتماعی، شهر بيله سوار

^۱ نویسنده مسئول (t.mirsardoo56@gmail.com)

مقدمه

توسعه، توسعه یافتگی و توسعه نیافتگی از مهم‌ترین چالش‌ها و دغدغه‌های صاحب‌نظران علوم اجتماعی، نخبگان سیاسی و دولت‌های تاریخ معاصر در کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود. توسعه باور بنیادی دنیای نوین است و در توسعه تمامی پیشرفت‌های مدرن در علم، فن‌آوری، دموکراسی، ارزش‌ها، اخلاق و سازمان اجتماعی با طرح بشردوستانه ایجاد دنیایی به مراتب بهتر در می‌آمیزند. توسعه به معنای بهبودی در مجموعه‌ی شرایط بهم پیوسته‌ی طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است (بک و همکاران، ۱۹۹۴). بر این اساس نیز مایکل تودارو توسعه را جریانی چند بعدی می‌داند که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری‌ها و ریشه کن کردن فقر است (رشید پور، ۱۳۸۷: ۶۳). امروزه توسعه جنبه‌های مرتبط با حیات اجتماعی، همچون انسان، فرهنگ، سیاست، هنر، عدالت اجتماعی نیز مرتبط است. توسعه علاوه بر بهبود در میزان تولید و درآمد، شامل دگرگونی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی، اداری و همچنین ایستارها و وجهه نظرهای عموم مردم است. در فراگرد توسعه ابعاد کیفی اساسی وجود دارد که فراتر از رشد یا گسترش یک اقتصاد از طریق فراگرد ساده توسعه است (میرزاوند، ۱۳۸۳، ۳۵).

توسعه اجتماعی یکی از ابعاد توسعه است که با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگ دارد و در ابعاد عینی بیشتر ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقر زدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد. (از کیا، ۱۳۸۴: ۴۷). شاخص‌های مرتبط با محرومیت اجتماعی در گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۱۶ توسعه اجتماعی را نسبت میان سواد جمعیت کاست برنامه‌ریزی شده و متوسط سواد جمعیت، نسبت میان هزینه مصرفی ماهانه سرانه مسلمانان به کل جمعیت، نسبت میان سواد جمعیت زنان و متوسط سواد کل جمعیت، نسبت میان میزان بیکاری زنان به بیکاری کل جمعیت،

¹ Beck et. all

تبیین جامعه‌شناختی موانع توسعه با تاکید بر توسعه اجتماعی- فرهنگی..... 27

نسبت جنسیتی کودکان (فرهمنده و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۶-۳۵). چندلایگی و چندوجهی بودن فرایند توسعه و نقش برنامه‌های کلان دولت‌ها در راستای تحقق آن، یکی از ضرورت‌های پرداخت به آن به ویژه در جوامع روبه توسعه است. توازن میان ابعاد کیفی و کمی توسعه، می‌تواند کارآمدی دولت در بخش‌های مختلف جامعه را تبیین کند و در مقابل، برجستگی یکی از ابعاد، سبب به حاشیه رفتن ابعاد دیگر توسعه و پیدایش تبعیض در جامعه می‌شود. این مهم نیز در بررسی‌ها و پژوهش‌های جامعه‌شناسان، متخصصان مسایل فرهنگی و توسعه در کشور به کرات مورد تاکید قرار گرفته است. بنابراین، بدون هماهنگی برنامه‌های توسعه اقتصادی با وضعیت و شرایط فرهنگی و اجتماعی موجود جامعه، توسعه اقتصادی نیز نمی‌تواند در بلندمدت موفق باشد. توسعه اقتصادی پایدار مستلزم در نظر گرفتن فرهنگ جامعه مورد نظر و ویژگی‌های آن است. به باور جامعه‌شناسان توسعه مستلزم تغییر است و توسعه‌ای که به پیشبرد جامعه می‌انديشد، بدون ایجاد تغییرات عمیق در ساختارهای اجتماعی- فرهنگی به وجود نخواهد آمد. تحقیقات نشان می‌دهند عوامل متعددی در عدم دستیابی به توسعه همه‌جانبه دخالت دارند که این عوامل می‌توانند اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، جغرافیایی و... باشند و در این میان بی‌توجهی و کم‌توجهی به هر یک از این متغیرها برنامه‌های توسعه را باناکامی مواجه خواهد ساخت (فلوریدا^۱، ۲۰۱۰: ۷۸). رتبه توسعه یافتگی این شهرستان طبق تحقیقات پیشین در پایین‌ترین میزان خود بوده و در وضعیت نامطلوبی قرار دارد و در صورت تداوم این وضعیت همواره به تعداد بیکاران، مهاجرت‌های ناشی از آن و به پیامدها و آسیب‌های متعاقب این توسعه نیافتگی افزوده می‌شود. نابرابری در جامعه با حضور طبقات مختلف پایین، متوسط یا بالاتر اجتماعی مشخص می‌شود. به دلیل طبقه اجتماعی بالاتر ممکن است برخی از افراد نسبت به سایرین، قدرت (یعنی موقعیت و احترام) بیشتری داشته باشند. علاوه بر طبقه اجتماعی، یک جامعه می‌تواند دارای چندین طبقه بندی بر اساس اعتبار، سطح معنوی و تحصیلی، ثروت، مشاغل و رده‌های سیاسی باشد (عامری شهبابی و حیدری هراتمه، ۱۳۹۹: ۸۴).

¹ Florida

از طرفی دیگر به نظر می‌رسد مشکلات اقتصادی این شهر نیز از یک سو متأثر از عوامل اجتماعی-فرهنگی و از سویی تأثیر گذار بر این جنبه‌ها است. با توجه به شرایط مختلف طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بیل سوار بررسی و چرایی دست نیافتن این شهر به توسعه از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. بر همین مبنا در این پژوهش این پرسش مطرح می‌شود که علل اساسی یا موانع عمده اجتماعی-فرهنگی که بیل سوار را در مقایسه با سایر شهرها از لحاظ توسعه‌ای پایتتر نگه داشته است، چیست؟ و آیا عدم توجه به زیرساخت‌های توسعه‌یافتگی و عدم رشد نامتوازن ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی همزمان موجب بروز توسعه‌نیافتگی است؟ بنابراین در این نوشتار سعی شده است که از نقطه نظر افراد درگیر و بومی، به علل توسعه‌نیافتگی این شهر توجه شود.

از آنجا که هدف پژوهش در تحقیقات کیفی - تفسیرگرایانه، درک و تفهیم پدیدار پدیده‌ها و معنای درونی کنش‌های معنادار انسان در محیط و بسترهای طبیعی است، لذا محققان کیفی بدون استفاده از نظریه و فرضیه‌های از پیش تعیین شده وارد میدان تحقیق شده یا به بررسی پدیده‌ی مورد نظر در شرایط طبیعی می‌پردازد. علیرغم منطق روش‌شناسی تفسیری و کیفی، در این روش‌شناسی از نظریه و رویکردهای مختلف نظری به شیوه‌های متفاوت از روش اثبات‌گرایانه استفاده می‌شود (فترمن^۱، ۱۹۹۵:۹۶). در مرور نظری پژوهش حاضر نیز با توجه به کثرت مطالعات توسعه، در بررسی آنها ناچاریم دست به گزینش بزنیم و برخی از عمده‌ترین مباحث را مطرح کنیم، در همین راستا، در ادامه این پژوهش به بررسی مهم‌ترین نظریات و الگوهای مطرح در حیطه توسعه و توسعه‌نیافتگی با توجه به سه مکتب توسعه (نوسازی، وابستگی، نظام جهانی) بیشتر بر نظریه پردازان مکتب نوسازی خواهیم پرداخت.

اندیشه دانیل لرنر در چارچوب نظریه اشاعه فرهنگی قرار می‌گیرد و متکی بر این ایده است که بواسطه بسط و نشر عناصر فرهنگی کشورهای غربی در کشورهای جهان سوم جریان نوسازی و

¹ Fetterman

تبيين جامعه شناختی موانع توسعه با تاكيد بر توسعه اجتماعی - فرهنگی... 29

تجدد بوقوع می پیوندد. به نظر لرنر ورود عناصر و مکانیسم هایی که حامل نوسازی هستند در آمادگی روانی و تحرک ذهنی انسانها برای پذیرش عناصر جدید تجدد تاثیر گذار هستند. به نظر او مهمترین عواملی که در ظهور نوسازی موثر هستند عبارتند از بسط و گسترش رسانه های گروهی، سوادآموزی و ارتقای سطح تحصیلات، شهرنشینی و مشارکت (ازکيا، غفاری، ۱۳۸۴:۲۰۷). راجرز نیز جزء نظریه پردازان توسعه و نوسازی است که بر ویژگی های فردی و نظام شخصیتی افراد در حیطه خرده فرهنگ دهقانی تأکید دارد. به نظر وی نوآوری و پذیرش آن در بعضی از فرهنگ ها بیشتر از سایر فرهنگ ها می باشد. هر چند که نوآوران در آغاز خود را کجروانی می دانند که وضعیت موجود نظام اجتماعی بر نمی تابند و پا را فراتر از آن می گذارند و بعضاً طرد می شوند. او معتقد است که از لحاظ روانی باید زمینه برای پذیرش نوآوری ها فراهم شود که گاهی در بعضی از فرهنگها موانعی وجود دارند که خود مانع توسعه و نوسازی می شود. ویژگیهای از قبیل: عدم اعتماد متقابل در روابط شخصی، فقدان نوآوری، تقدیرگرایی، پایین بودن سطح آرزوها و تمایلات، چشم پوشی نکردن از منافع آنی به خاطر منافع آتی، کم اهمیتی به عامل زمان، خانواده گرایی، وابستگی به قدرت دولت، محلی گرایی، فقدان همدلی (پاپلی یزدی، ابراهیمی، ۱۳۸۱: ۹۴-۹۳).

از نظر هانتینگتون نوسازی از جنبه روانشناختی، به یک دگرگونی بنیادی در ارزش ها، رویکردها، و چشمداشت ها نیاز دارد. انسان سنتی توقع تداوم در طبیعت و جامعه را داشت و به توانایی در دگرگون ساختن طبیعت و جامعه و نیز نظارت بر آنها، معتقد نبود. بر خلاف او، انسان نوین امکان دگرگونی را می پذیرد و به خوشایندی آن نیز باور دارد. به عبارت دیگر، از نظر وی انسان سنتی، همیشه توقع ساکن بودن، عدم تغییر در طبیعت و جامعه را دارد، ولی انسان نوین با نگرش ها و طرز تلقی های مختلفی رو به رو است. او امکان هر تغییر و دگرگونی را قبول دارد و خود را با آنها وفق می دهد (هانتینگتون، ۱۳۷۰: ۵۴).

هدف کلی این مقاله «تبيين موانع اجتماعی - فرهنگی توسعه شهر بيله سوار» است. اهداف خاص تر این تحقیق را می توان به شرح زیر مقوله بندی کرد:

۳۰... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال پانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۰

- ۱- از نظر افراد بومی موانع اجتماعی - فرهنگی توسعه در این شهر کدامند؟
- ۲- مجاری و منابع این موانع از نظر آنها کدام اند؟
- ۳- این افراد پیامدهای این موانع را چگونه درک و تفسیر می‌کنند به عبارت دیگر، چه تفسیری از آن دارند؟
- ۴- ارائه یک مدل زمینه‌ای شامل سه بعد شرایط، تعامل و پیامد بر اساس نظریه زمینه‌ای. دسترسی به توسعه ملی و منطقه‌ای آرمان بزرگ هر ملتی است و تحقق این مهم مستلزم آن است که برنامه ریزان و سیاستگذاران با شناخت دقیق از وضعیت کشور و منطقه، بهترین الگوها را برای تعیین مسیر توسعه انتخاب کنند.

روش‌شناسی

با توجه به اینکه روش‌شناسی مورد استفاده در این تحقیق روش‌شناسی کیفی است از نظریه‌ی زمینه‌ای و تکنیک مصاحبه عمیق برای تحلیل و ارائه‌ی داده‌ها استفاده شده است. داده‌های مورد نیاز از مصاحبه با ۱۴ نفر از اساتید دانشگاهی، مدیران و افراد صاحب‌منصب خبره در حوزه اجتماعی و فرهنگی شهرستان گردآوری گردید. برای تعیین افراد مورد مصاحبه که به علت شرایط پاندمیک امکان برقراری ارتباط با آنها به راحتی مقدور نبود، از روش نمونه‌گیری کیفی هدفمند و برای تعیین تعداد مصاحبه‌شوندگان از منطق‌اشباع نظری در نمونه‌گیری نظری استفاده شد. به این ترتیب که مصاحبه‌های متعدد انجام شدند تا جایی که فضای مفهومی سؤال‌های تحقیق اشباع شدند و پاسخ‌های افراد تکراری یا مشابه به نظر رسیدند. روش تجزیه و تحلیل در این پژوهش، روش کدگذاری سه مرحله‌ای باز، محوری و انتخابی اشتراوس و کوربین است که به عنوان چارچوب عملی هدایت شده تجزیه و تحلیل مورد کاربرد بوده است. بعد از گردآوری داده‌ها، عملیات طبقه‌بندی و منظم‌سازی آنها انجام شد. در این مرحله، داده‌های مشاهده‌ای مصاحبه‌ای و اسنادی موجود از هم تفکیک شده و هر کدام بر حسب سؤال‌های محوری تحقیق بطور جداگانه مرتب شدند. در گام اول تحلیل اطلاعات، داده‌های مصاحبه‌ای به تفکیک هر سؤال محوری تحقیق در واحد سطر به صورت سطر به سطر و به دقت کدبندی باز شدند و مفاهیم اولیه

تبیین جامعه‌شناختی موانع توسعه با تاکید بر توسعه اجتماعی - فرهنگی..... 31

برگرفته از داده‌ها به دست آمدند. همزمان از اطلاعات مشاهده‌ای نیز برای تکمیل مفاهیم، تشخیص مناسب کدها و درک کلی ارتباط بین آنها استفاده شد. به علاوه، از داده‌های مشاهده‌ای و اطلاعات آماری موجود برای نگارش بررسی توصیفی میدان مطالعه و معرفی عمومی ابعاد جامعه‌ی مورد مطالعه بهره گرفته شد. در کل فرآیند نگارش گزارش تحقیق، محقق با مراجعه‌ی مکرر به داده‌های مشاهده‌ای، شنیداری و مکتوب، خود را در فضای میدان مطالعه قرار می‌داد و جنبه‌های مختلف آن را یادداشت می‌کرد. بعد از اتمام فرآیند کدبندی باز، کدبندی محوری شروع شد در این قسمت مقوله‌های به دست آمده با یکدیگر مقایسه شدند و ابعاد آنها تشخیص داده شد. سپس، با تعیین ارتباط منطقی و معنایی بین آنها، خط داستان هر کدام به نگارش درآمد. در مرحله‌ی کدبندی گزینشی، باید مقوله‌ی هسته تحلیلی تعیین می‌شد. در این مرحله یا باید از بین مقوله‌های به دست آمده مقوله‌ی هسته مشخص شود یا محقق یک مقوله‌ی جدید برای پر کردن فضای مفهومی کل مقوله‌ها (برای آن سؤال خاص) را تعیین می‌کرد. لذا مقوله‌ی هسته‌ی جداگانه‌ای برای سؤال محوری تحقیق که فرآیند کدبندی باز، محوری و گزینشی را طی کرده بود، تعیین شد و در نهایت با دسته‌بندی مقوله‌های عمده حول مقوله‌ی هسته در قالب مدل شرایط، تعامل/فرآیند و پیامد، یک مدل پارادایمی به دست آمد که بیانگر یک نظریه‌ی زمینه‌ای برای سؤال محوری بود.

۳۲... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال پانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۰

جدول ۱ مقوله‌ها و مفاهیم استخراج شده از محور موانع فرهنگی - اجتماعی توسعه شهر بيله سوار

نوع مقوله‌ها	مقوله‌ها	مفاهیم
شرایط علی	عدم نخبه‌گرایی	<ul style="list-style-type: none"> - عدم توجه به توانمندیهای نخبگان - عدم استقبال از ایده‌های نو - عدم حمایت از خلاقیت‌ها و نوآوریها - فقدان نظام شایسته‌سالاری بر حسب تخصص
	بافت قومی و قبیله‌ای (ایستارها، باورها و رفتارهای فرهنگی)	<ul style="list-style-type: none"> - پایداری به تفکرات سنتی - حاکم بودن فرهنگ عشائری - بافت سنتی منطقه - تعصبات بی‌جا - خودپرستی و ارجح دانستن فرهنگ بومی (برتری فرهنگ بومی) - نابرابری‌های شدید قومیتی - سلیقه‌ای بودن عزل و نصب
	وابستگی به دولت	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد بسترهای لازم توسط دولت - ناکافی بودن بودجه فرهنگی - لزوم شرایط اقتصادی موفق - ایجاد زیرساخت‌های متناسب توسط دولت - تخصیص و تامین اعتبارات توسط دولت
	ضعف سرمایه اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - فقدان حس تعلق مشترک - پایین بودن همبستگی - تضعیف همبستگی اجتماعی و روحیه جمعی - مرادفات ضعیف فرهنگی و اجتماعی - لزوم مشارکت در تصمیم‌گیری - میزان پایین همدلی و دوستی بین ساکنان - ضعف اعتماد مردم به همدیگر - عدم اعتماد به مسئولین
شرایط زمینه‌ای	موقعیت اکولوژیکی	<ul style="list-style-type: none"> - محروم بودن مناطق مرزی - استفاده ضعیف و اندک از پتانسیل‌های مرزی - مرزی و بن بست بودن منطقه - مهاجرپذیر نبودن بخاطر فرصت‌های اشتغال و درآمدی - محدود بودن درآمد ساکنان به کشاورزی

تبیین جامعه شناختی موانع توسعه با تاکید بر توسعه اجتماعی- فرهنگی..... 33

نوع مقوله ها	مقوله ها	مفاهیم
	پایین بودن میزان سرمایه گذاری	<ul style="list-style-type: none"> - پایین بودن انگیزه سرمایه گذاری در منطقه - محدود بودن فرصت های شغلی در منطقه - سرمایه گذاریهای ناکافی بخش خصوصی به سبب حمایت ناکافی بخش دولتی
مداخله گر	ضعف سرمایه فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> - لزوم برگزاری همایش ها و کارگاههای آموزشی - میزان پایین مطالعه در بین ساکنان - بی توجهی به کیفیت آموزش - توجه اندک به حوزه های هنری (موسیقی، هنر، سینما و...) و صنایع فرهنگی
	عدم کارایی و اثربخشی	<ul style="list-style-type: none"> - ناکافی بودن اراده و همت متولیان - زیرساخت ناکافی و نامناسب در از دست رفتن فرصت ها - رویه آزمون و خطا در شیوه های مدیریتی
	فقدان روحیه فزونیخواهی	<ul style="list-style-type: none"> - عدم انگیزه و نیاز به موفقیت - عدم امیدواری به آینده - عدم تعلق خاطر
هسته	توسعه نامتوازن	<ul style="list-style-type: none"> - نبود تفکر توسعه در بین ساکنان - عدم تداوم و لزوم مستمر بودن فعالیت ها و برنامه های توسعه - عدم برنامه ریزیهای هماهنگ، منسجم و دقیق - عدم توجه مرکز استان در بحث توسعه - نبود برنامه های متناسب با ظرفیت و پتانسیل - عدم الگو برداری و الهام از برنامه های موفق سایر ملت ها
تعامل ها	تعارض با وضع موجود	<ul style="list-style-type: none"> - رها نمودن شرایط موجود به حال خود و ترک منطقه
	سازگاری با شرایط حاکم (انفعال ساکنان)	<ul style="list-style-type: none"> - کم توجهی به منافع عمومی - کنار آمدن با شرایط موجود - اکتفا نمودن به درآمد پایین
پیامدها	تداوم توسعه نیافتگی	<ul style="list-style-type: none"> - شکل نگرفتن بستر سرمایه گذاری در سالهای آتی - پایین بودن امنیت سرمایه گذاری - عدم مطالبه گری
	مهاجرت	<ul style="list-style-type: none"> - مهاجرت برای داشتن زندگی و درآمد بهتر
	کیفیت پایین زندگی ساکنان	<ul style="list-style-type: none"> - محرومیت اقتصادی - پایین بودن سطح درآمد ساکنان - پایین بودن رفاه اجتماعی

یافته‌ها

الف- مقوله‌های مرتبط با شرایط علی

بیانگر آن دسته از شرایط، موقعیت‌ها و زمینه‌هایی است که به ظهور پدیده‌ی مورد مطالعه منتهی شده است. در مدل پارادایمی این پژوهش، چهار مقوله عمده بافت قومی و قبیله‌ای، ضعف سرمایه اجتماعی، وابستگی به دولت، عدم نخبه‌گرایی به عنوان شرایط علی موثر بودند.

بافت قومی و قبیله‌ای: نقش و پایگاه متفاوت گروه‌های اجتماعی در جامعه، تعیین‌کننده روابط و حرکت‌های اجتماعی آن‌ها است. گروه‌های قومی از جمله مهم‌ترین گروه‌های اجتماعی محسوب می‌شوند که در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های اقتصادی، اجتماعی و انسانی تأثیر فراوان گذارده و از آن تصمیمات نیز تأثیرات فراوانی می‌پذیرند (سیف‌اللهی، ۱۳۷۳: ۱۸۲-۱۸۱). بر همین مبنا تنوع گروه‌های قومی و ناهمگونی ترکیب جمعیت از عوامل تأثیرگذار در روند توسعه هر جامعه است (سیف‌اللهی و حافظ‌امینی، ۱۳۸۸: ۷۱). افراد مصاحبه‌شونده چنین اظهار می‌دارند:

کد ۶: «... و حاکم بودن فرهنگ بومی بر شهر که کمتر اجازه داده که با سایر شهرها رابطه فرهنگی داشته باشند. از طرفی خودپرستی شهروندان و ارجح دانستن فرهنگ بومی خود شهروندان این شهر باعث شده کمتر فرهنگ سایر شهرها قبول کنند که این امر باعث شده این شهر از توسعه یافتگی فاصله پیدا کند.»

کد ۸: «قوم‌گرایی و قبیله‌گرایی موجود در این شهر باعث رشد شدید نابرابری‌های قومیتی شده و در بعضی از حوزه‌ها بخصوص انتخابات (انتخاب شدن اعضای شورای اسلامی توسط قوم غالب) بیشتر قابل ملموس باشد.»

ضعف سرمایه اجتماعی: در جهان پیچیده امروز، اصلی‌ترین یادست کم یکی از مهمترین مباحث مورد علاقه صاحب‌نظران در جامعه‌شناسی توسعه، توجه به چگونگی و میزان تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... است. در این بین تأثیر سرمایه اجتماعی در تمام جوامع مثبت و یکسان نبوده و پروسه توسعه در همه جا فرآیند واحدی را طی ننموده است. عبارتی دیگر میزان توسعه محیط زندگی شهری به نوع و میزان سرمایه اجتماعی ساکنان آن منطقه و

تبیین جامعه‌شناختی موانع توسعه با تاکید بر توسعه اجتماعی - فرهنگی..... 35

استراتژی‌هایی که برای رسیدن به شرایط بهتر جهت زندگی اتخاذ می‌کنند بستگی دارد. و میزان دستیابی به اهداف به میزان شعاع اعتماد آن گروه بستگی دارد (رستمی: ۱۳۹۳). مصاحبه‌شوندگان نیز این ضعف را از فاکتورهای کلیدی توسعه نیافتگی در نظر گرفته‌اند:

کد ۱: «...به نظرم اعتماد یکی از فاکتورهای مهم و کلیدی توسعه و پیشرفت هر ملتی است و اگر هم مسئولین و هم شهروندان به یکدیگر اعتماد کنند کمتر با مشکل مواجه می‌شوند برای مثال دعوت و حمایت از سرمایه‌گذاران»

کد ۷: «بیشترین مشارکت و همکاری مردم البته در سالهای گذشته فقط در انتخابات مشاهده می‌شد اما اخیراً این مشارکت‌ها نیز بدلیل مختلفی کمتر و کمتر شده است»

وابستگی به دولت: حد مطلوب دخالت دولت در اقتصاد و میزان وابستگی رشد، توسعه، رفاه و سعادت یک جامعه به رفتار، رویه‌ها، گرایش‌ها و سیاست‌های دولت، همواره مورد پرسش اقتصاددانان و حتی دانشمندان در سایر حوزه‌های علوم انسانی و رفتاری بوده است. از منظر مصاحبه‌شوندگان نیز جهت برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای این عامل نقش محوری و پایه را دارد:

کد ۱۱: «عدم اختصاص بودجه و اعتبارات کافی برای این منطقه یکی دیگر از عوامل مهم اقتصادی است که بدان باید اشاره جدی داشته باشیم. برای مثال مشکل اشتغال استان تنها با توسعه امکانات پذیر است و توسعه نیز نیازمند بودجه فراوان است».

کد ۱۵: «...مسئولیت بسیاری از جنبه‌های زندگی مردم به عهده جامعه و نهادهای مختلف است»
عدم نخبه‌گرایی: سرمایه‌گذاری بر روی منابع نیروی انسانی، چیزی فراتر از افزایش بهره‌وری کار در یک جامعه است و این مسئله دسترسی به فرصت‌های جهانی را فراهم می‌کند، شهروندان سالم و خوب تربیت می‌کند و به انسجام جامعه کمک می‌کند و تحرکی در تمام جنبه‌های فرهنگ و زندگی بوجود می‌آورد. در این پژوهش نیز مصاحبه‌شونده‌ها به مواردی اشاره کرده‌اند که این امر را تایید می‌کند.

کد ۶: «... در بعضی موارد عزل و نصب مدیران سلیقه‌ای و باعث شده این عدم مشارکت و در حاشیه بودن مانع شکوفا شدن نیروی ابتکار و خلاقیت جوانان و تحصیلکرده‌های این شهر شود که باز خروجی این امر مهاجرت بیش از اندازه نخبگان و تحصیلکرده‌ها از منطقه بومی خود می‌باشد».

کد ۹: «به نظر می‌رسد بیل سوار به دلایل مختلف نتوانسته از ظرفیتهای انسانی خود استفاده کند و زمینه‌های جدی برای اشتغال در آن فراهم نشده است در سالهای اخیر نیز تعداد جوانان تحصیلکرده‌ی جویای کار به بازار کار افزوده شده و متأسفانه پیش‌بینی‌ها و زمینه‌های لازم برای این قشر جوان صورت نگرفته است».

ب- مقوله‌های مرتبط با شرایط زمینه‌ای

در مدل پارادایمی این پژوهش، دو مقوله عمده موقعیت اکولوژیکی و پایین بودن میزان سرمایه‌گذاری به عنوان شرایط زمینه‌ای در نظر گرفته شدند.

موقعیت اکولوژیکی: اکثر مصاحبه‌شوندگان پیامدهای مشکلات اکولوژی را به مثابه مشکلات معیشتی درک و ارزیابی می‌کنند. آنان بر این باورند مشکلات اکولوژی جامعه آنها مانع توسعه و کاهش سطح زندگی اقتصادی آنها بوده است.

کد ۸: «همچنین بدلیل کوچک بودن این شهر و نسبت آراء آن در مقایسه با شهرهای همجوار موجب شده در بحث انتخابات نماینده مجلس شورای اسلامی از شهرهای همجوار انتخاب شده و این شهردر حاشیه قرار گرفته که باز این امر به نوبه خود موجب شده که اکثریت مردم و اقوام در این شهر از شاخص‌های رفاه و اقتصادی-فرهنگی پایینی برخوردار باشند. و موجب پس رفتگی این شهر با وجود گمرک باشد».

کد ۳: «به دلیل مرزی بودن و بن بست بودن این منطقه، شهر ارتباطات کمی با سایر شهرستان‌ها دارد و حاکم بودن فرهنگ بومی بر شهر که کمتر اجازه داده که با سایر شهرها رابطه فرهنگی داشته باشند».

تبیین جامعه‌شناختی موانع توسعه با تاکید بر توسعه اجتماعی - فرهنگی... 37

کد ۶: « به نظر می‌رسد محرومترین بخش‌های کشورهای منطقه مرزی هستند برای مثال با وجود مرزی بودن این منطقه و حمل و نقل بسیار فراوان، متأسفانه ما هنوز در منطقه آزادراه نداریم و همین مسأله در میزان حمل و نقل و انتقالاتمان اثرگذار بوده...».

پایین بودن میزان سرمایه‌گذاری: بیشتر متفکران دلیل توسعه نیافتگی بسیاری از کشورها را کمبود درآمد، پس‌انداز و در نتیجه سرمایه‌گذاری ناکافی می‌دانند. سرمایه‌گذاری می‌تواند بخش تولیدی را تحریک بخشد و با افزایش تولید موجب رشد تجارت و بهبود سطح زندگی مردم و رشد و توسعه اقتصادی شود (میرباقری و سلاخورزی، ۱۳۹۵: ۱۰۲).

کد ۱۴: « بدیهی است که موقعیت جغرافیایی شهر و بن بست بودن این منطقه که باعث شده مهاجرت (مهاجرپذیری) به این شهر تقریباً به صفر برسد و در همین راستا همین شرایط عدم سرمایه‌گذاری را در این شهر موجب شده است ».

کد ۵: « حاکم بودن نوسانات اقتصادی در جامعه در بحث کلان که منطبق با فرمول‌های توسعه اقتصادی نمی‌باشد که این امر در بحث کلان جامعه شهر بیله سوار را نیز تحت الشعاع خود قرار داده که نتیجه آن تصمیمات مسئولین با شرایط و وضعیت موجود باشد ».

پ-مقوله‌های مرتبط با شرایط مداخله‌گر

در رابطه با شرایط مداخله‌گر در توسعه نیافتگی شهر بیله سوار، مقوله‌های ضعف سرمایه فرهنگی، عدم کارایی و اثربخشی و فقدان روحیه فزونخواهی استخراج شده‌اند.

فقدان روحیه فزونخواهی: در این پژوهش از منظر مصاحبه‌شوندگان مهمترین نیروی ترقی‌خواهی یا اندیشه ترقی، به عنوان یک ایده، در نزد ساکنان این شهر که منجر به تغییرات جدید شود جایگیر نشده است و این میل تا وقتی ایجاد نگردیده، علاقه‌ای به پشتکار اقتصادی و انگیزه‌ای برای رسیدن به توسعه شکل نخواهد گرفت.

کد ۹: «... متاسفانه در خیلی از موارد مشاهده می‌شود که خیلی از جوانان دیگر انگیزه کار کردن و فعالیت ندارند و به نظر میرسد که به افسردگی مبتلا شده‌اند یا حتی مواردی را من شخصا مشاهده کردم که جوان بعلت بیکاری ازدواج نمیکنند»

کد ۴: «... اگر کار و شغل مناسبی نباشد که نمی‌توان به آینده‌ای دلخوش بود چرا که جوهر وجودی آدم‌ها کار کردن است»

ضعف سرمایه فرهنگی: کمبود نیروی انسانی متخصص اثرگذاری زیادی بر توسعه دارد به گونه‌ای که صاحب‌نظران، یکی از مهمترین متغیرهای فرهنگی اثرگذار بر توسعه اجتماعی را میزان سرمایه فرهنگی در جامعه می‌دانند. میزان سرمایه فرهنگی نیز با مولفه‌هایی همچون میزان دانش، اطلاعات و تحصیلات افراد مشخص می‌شود (بابایی فرد، ۱۳۸۹: ۲۵).

کد ۶: «برگزاری همایش‌ها و کارگاه‌های آموزشی در مسایل فرهنگی و اجتماعی و فعالیت نخبگان و جوانان تحصیلکرده (نخبه‌گرایی) در این شهر قطعا راهگشای توسعه خواهد بود.»

کد ۵: «متاسفانه در بحث کلان جامعه به علم، روش علمی و در کل آموزش و پرورش کمتر بها داده شده و شهر بیله سوار نیز از این قاعده به دور نبوده چرا که آموزش می‌تواند قابلیت‌های انسانی و اجتماعی را پیوسته ارتقا دهد.»

عدم کارایی و اثربخشی: منظور از اثربخشی در واقع بررسی میزان موثر بودن اقدامات انجام شده برای دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده است. از منظر مصاحبه‌شوندگان رشد و پیشرفت هر جامعه‌ای به وجود زیرساخت‌های فیزیکی برای تولید و توزیع کالاها و خدمات بین مردم جامعه بستگی دارد و کیفیت و کارایی این زیرساخت‌ها بر تداوم فعالیت‌های تجاری و اقتصادی جامعه و کیفیت زندگی مؤثر است.

کد ۵: «در بعضی موارد تصمیمات و نظرات در این شهر چنان دچار ناهماهنگی، عدم تطبیق و عدم ادغام است که وضعیتی آشفته و پریشان دارد. بحث توسعه یافتگی، بحث بسیار مهمی است زیرا که چگونگی دوام و بقای بحثی مانند توسعه، هماهنگی در برنامه‌ها و تصمیمات مشترک

تبیین جامعه‌شناختی موانع توسعه با تاکید بر توسعه اجتماعی- فرهنگی..... 39

دارد و مشکلاتی که در تمامی حوزه‌ها در جامعه گرفتار آن هستیم (از جمله بیکاری شدید جوانان، فقر و مهاجرت گسترده) متأثر از این قضیه است.

کد ۴: «در بعضی موارد مثل بحث انتخابات (نبود نماینده مستقل) به نظر می‌رسد تشدید احساسات و عواطف طایفه‌ای با توجه به بافت قومی و قبیله‌ای این منطقه (پارس‌آباد و بیله سوار و...) سبب شده تا هبستگی اجتماعی و روحیه جمعی میان ساکنان این منطقه تضعیف گردد و بحای اینکه فضای دوستی و هممللی میان شهروندان برقرار گردد به تفرقه و اتلاف وقت و از دست رفتن فرصت‌ها منجر شود.»

ت- مقوله پدیده:

در این پژوهش توسعه نامتوازن به عنوان مقوله هسته انتخاب شد. توسعه نوع یا حالتی از دگرگونی اجتماعی است که انسان برای دستیابی به نیازها و خواسته‌های خود در محیط ایجاد می‌کند. اصطلاح توسعه موزون زمانی به کار می‌رود که دگرگونی ایجاد شده در محیط اجتماعی و زیستی از یکسو در جهت رفع نیازها و خواسته‌های انسان باشد و از سوی دیگر زمینه توسعه پایدار را فراهم سازد. چنانچه دگرگونی‌های صورت گرفته در محیط زیستی و اجتماعی در جهت رفع این نیازمندی‌ها نباشد، در آن صورت اصطلاح توسعه ناموزون را اختیار می‌کنیم در حقیقت سیستم اجتماعی از عناصر متعددی تشکیل یافته (عناصر جغرافیایی-اقلیمی، جمعیتی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی) که بنیادی است و توازن یا عدم توازن این عناصر است که موزونی یا ناموزونی روابط اجتماعی را سبب می‌شود (مردوخی، ۱۳۹۷). بنابراین، ناموزونی و ناهماهنگی این عناصر در درون خود و ترکیب ساختاری آنها در درون سیستم اجتماعی شهر بیله سوار، مانع اصلی توسعه در آن است. شهر بیله سوار که از جمله شهرهای مرزی توسعه نیافته محسوب می‌شود، با وجود اینکه عناصر نوسازی و مدرنیته در تمامی ارکان و عناصر آن وارد شده است و تفکیک پذیری نهادهای مختلف در این شهر به مانند جوامع پیشرفته انجام گشته اما، چنان دچار ناهماهنگی، عدم تطبیق و عدم ادغام است که وضعیتی آشفته و پریشان دارد.

۴۰... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال پانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۰

کد ۷: «بی‌توجهی مرکز استان به این شهر در مواردی باعث شده دسترسی ضعیف به امکانات پیدا کنند».

کد ۸: «طبیعتاً هر منطقه‌ای در طول زمان می‌بایست نسبت به افزایش جمعیت، برنامه‌ای برای توسعه شهری داشته باشد اما این شهر شاید از معدود شهرهایی باشد که این قاعده کمتر رعایت می‌شود»

کد ۹: «به عبارتی دیگر از برنامه‌ها و گام‌هایی که در جهت توسعه (مثل جذب توریست) در تمامی ابعاد در کشورهای توسعه یافته برداشته می‌شود غافل می‌شویم و در بعضی مواقع حتی در مقابل این نوع برنامه‌ها و ... شدیداً می‌ایستیم بنابراین عدم توجه و عدم دسترسی به این برنامه‌ها توسعه نیافتگی را شتاب می‌بخشد پس جهت برون‌رفت از این وضعیت در کنار حفظ فرهنگ بومی خودمان، الهام و الگو برداری از برنامه‌های کشورهای پیشرفته در جهت توسعه غافل‌نمانیم»

ث- مقوله‌های مرتبط با بعد تعاملی - فرایندی

در مقابل توسعه نیافتگی شهر، مردمان این شهر تعاملات خاصی را انجام داده‌اند که می‌توان این استراتژی‌ها را در قالب "تعارض با وضع موجود" و "سازگاری با شرایط حاکم" دسته‌بندی کرد.

تعارض با وضع موجود: از منظر مصاحبه‌شوندگان فاصله زیاد خواسته‌ها از واقعیت موجود، فرد را درگیر یأس و ناامیدی، از خود بیگانگی و نارضایتی از زندگی و بالاخره مجبور به مهاجرت می‌کند. افراد مصاحبه‌شونده اظهار داشته‌اند آنانی که با وضع به هم ریخته و آسیب‌های توسعه نیافتگی تعارض دارند، مکان زندگی خود را ترک گفته‌اند و برای داشتن زندگی و شرایط بهتری نقل مکان نموده‌اند.

کد ۹: «برای مثال در رابطه با مشکلات حوزه اجتماعی می‌توان به ساکنانی اشاره کرد که دیگر قادر به ادامه زندگی و گذراندن معیشت خویش از راه کشاورزی نیستند و برای تأمین رفاه و درآمد کافی یا راهی شهرهای اطراف می‌شوند و یا شرایط موجود را پذیرفته و به درآمد ناچیزشان اکتفا می‌کنند».

تبیین جامعه‌شناختی موانع توسعه با تاکید بر توسعه اجتماعی- فرهنگی..... 41

کد ۵: «...وقتی شرایط سخت می‌شود دیگر راهی جز مهاجرت ان هم حداقل برای کسب درآمد و روزی وجود ندارد چه برسد به رفاه»

سازگاری با شرایط حاکم (انفعال ساکنان): افرادی نیز که با این شرایط توانسته‌اند همراه، هماهنگ و سازگار شوند، یا به این وضع عادت کرده‌اند و نمی‌توانند از درآمد و شغلی که دارند بگذرند و از دست دادن شغل خویش برای آینده‌ای به مراتب نامطلوبتر ایشان را می‌هراساند؛ و یا اینکه تازه واردان غیربومی هستند که از وضعیت نامناسبتری نقل مکان کرده‌اند و این شرایط را مطلوبتر می‌بینند

کد ۴: «همچنین با توجه به بافت قومی و قبیله‌ای بودن و حاکم بودن فرهنگ عشایری در منطقه یک شکاف نسلی و فرهنگی بین جوانان و والدینشان بوجود آمده که باز این موضوع توسعه در بعد فرهنگی و اجتماعی را در این منطقه به تعویق می‌اندازد».

کد ۶: «هرچند تعداد محدودی از ساکنان اینجا از لحاظ اقتصادی بهتر بوده و زندگی در اینجا را نسبت به شهرهای بزرگ ترجیح می‌دهند اما باز رضایت مطلق ندارند»

ج - پیامدها

استراتژیهای به کار گرفته شده توسط افراد مشارکت کننده در این پژوهش در مواجهه با توسعه نیافتگی پیامدهایی نیز در پی داشته است .

تداوم توسعه نیافتگی: فورتادو توسعه نیافتگی را وضعیتی دانسته است که در آن به دلیل عدم هماهنگی بین عوامل اقتصادی و تکنولوژی کاربردی امکان استفاده همزمان از سرمایه و نیروی کار در جامعه میسر نمی‌شود و جامعه از پیشرفت لازم در جهت مسیر توسعه برخوردار نمی‌گردد و توسعه نیافتگی اتفاق می‌افتد. (از کیا و غفاری، ۱۳۸۴: ۳۰)

کد ۶: «عدم سرمایه‌گذاری کلان دولتی و خصوصی به ویژه در بخشهای دارای توان مانند گردشگری و منابع آب و منابع طبیعی فرآیند توسعه را با مشکل روبرو کرده و تا زمانی که بستر

امنیتی مناسب برای جذب سرمایه‌گذاران و سرمایه‌گذاری فراهم نگردد قرار گرفتن در مسیر توسعه به کندی صورت خواهد گرفت.»

کد ۱۱: «یکی از عوامل فرهنگی مؤثر بر توسعه یافتگی اعتقاد مردم به توسعه است؛ بدین معنا که توسعه سوق سنتی به مدرن است و باید توسعه پیدا کنند مردم باید دغدغه توسعه را داشته باشند. غلبه فرهنگ و باورهای سنتی در بین مردم منطقه دلیل محکمی برای توسعه نیافتگی این شهر می‌باشد.»

کد ۱۲: «هر منطقه با توجه به شرایط حاکم بر آن، از استعدادها و ظرفیتها و در عین حال محدودیتهای خاصی برخوردار است که نیازمند برنامه مخصوص به خود است»

کیفیت پایین زندگی ساکنان: گفته‌های مکرر مصاحبه‌شوندگان و داده‌های برخاسته از تحقیق، بر این جمله تأکید می‌کند که توسعه یافتگی موجب پیدایش یک سبک زندگی متفاوت از قبل می‌شود که حاصلش کیفیت بالای زندگی است.

کد ۱۳: «بدلیل کوچک بودن این شهر و کمتر بودن آراء آن در مقایسه با شهرهای همجوار باعث شده در بحث انتخابات نماینده مجلس شورای اسلامی از شهرهای همجوار انتخاب شده و این شهر در حاشیه قرار گرفته که باز این امر به نوبه خود سبب شده که اکثریت مردم و اقوام در این شهر از شاخص‌های رفاه و اقتصادی - فرهنگی پایینی برخوردار باشند. و موجب پس رفتگی این شهر با وجود گمرک باشد.»

کد ۱۴: «پایین بودن رفاه اجتماعی از قبیل: خدمات سلامت، بهداشت و درمان برای مثال این شهرستان تنها یک بیمارستان دارد و آن هم با امکانات خیلی محدود/ در جهت اشتغال حتی یک کارگاه یا کارخانه تولیدی ندارد.»

کد ۱۴: «... بیله سوار علی‌رغم این پتانسیل‌ها و امکانات هنوز دارای تنگناهای اساسی برای توسعه می‌باشد و در مقایسه با سایر مناطق کشور، سهم چندانی از مواهب توسعه ملی نبرده است.»

تبیین جامعه‌شناختی موانع توسعه با تاکید بر توسعه اجتماعی- فرهنگی..... 43

کد ۴: «... عقب نشینی بخش خصوصی برای سرمایه گذاری در منطقه یا سرمایه گذاری ناچیز بخش خصوصی به دلیل ضعف حمایت دولت، کیفیت زندگی مردم این منطقه نمی تواند بهبود ببخشد.»

مهاجرت: در سالهای اخیر نیز تعداد جوانان تحصیلکرده ی جویای کار به بازار کار افزوده شده و متأسفانه پیش بینی ها و زمینه های لازم برای این قشر جوان صورت نگرفته است که این امر باعث ایجاد مشکلاتی روانی و اجتماعی دیگر، از جمله دلسردی و بخصوص مهاجرت شده است. در این زمینه مصاحبه شوندگان چنین اظهار میدارند:

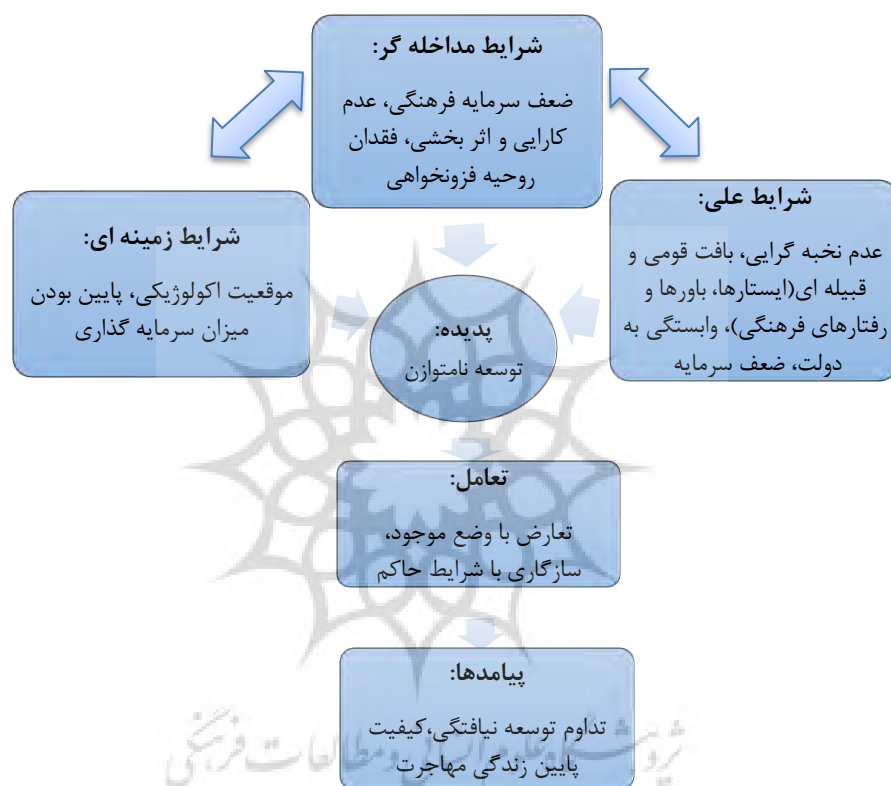
کد ۹: « برای مثال در رابطه با مشکلات حوزه اجتماعی می توان به ساکنانی اشاره کرد که دیگر قادر به ادامه زندگی و گذراندن معیشت خویش از راه کشاورزی نیستند و برای تأمین رفاه و درآمد کافی یا راهی شهرهای اطراف می شوند و یا شرایط موجود را پذیرفته و به درآمد ناچیزشان اکتفا می کنند.»

کد ۹: « ... و بیشترین مهاجرتهایی که در اینجا انجام می گیرد برای کسب شغل است درصد خیلی زیادی از جوان ها به علت بیکاری، ناامیدی به بهبود فضای کسب و کار و دسترسی به شغل و درآمد درخور و شایسته شان مهاجرت کردند.»

چ- نظریه مبنایی محور توسعه نیافتگی شهر بيله سوار

در این پژوهش نیز نظریه مذکور تمام داده های پژوهش را تبیین می نماید. در مدلی که از پژوهش حاضر به عمل آمد، روابط بین داده ها مشخص شدند و در یک خط سیر داستان ارایه می شوند: اگرچه توسعه نیافتگی در بسیاری از جوامع وجود دارد اما در بعضی موارد، آسیبها و مشکلات به طور مداوم طولانی مدت می شوند و پیشرفت و اصلاحی در آن صورت نمی گیرد. اکثر متخصصانی که با آنها مصاحبه بعمل آمد، متوجه آسیبها و معضلاتی که در شهر بيله سوار وجود دارد، هستند. شهر بيله سوار اختصاصاً از آن جمله شهرهای توسعه نیافته ای است که تمام عناصر و مؤلفه های موجود در آن به صورت نامتوازن و ناهماهنگی در کنار یکدیگر جای گرفته

اند و یک کل حاوی مشکلات و آسیبها را تشکیل داده‌اند. توسعه نیافتگی شهر بیله سوار تحت تأثیر یکسری شرایط خاصی بوده است. این شرایط در سه دسته طبقه بندی شده‌اند که عبارتند از: شرایط علی، شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر. در مدل پارادایمی مطالعه حاضر، شرایط علی عبارتند از: عدم نخبه‌گرایی، بافت قومی و قبیله‌ای (ایستارها، باورها و رفتارهای فرهنگی)، وابستگی به دولت و ضعف سرمایه اجتماعی همچنین شرایط مداخله‌گر نیز شامل: ضعف سرمایه فرهنگی، عدم کارایی و اثربخشی و فقدان روحیه فزونیخواهی هستند. به علاوه مشکلات اکولوژیک و پایین بودن میزان سرمایه گذاری هم در شرایط بستری یا زمینه‌ای طبقه بندی می‌شوند. در مقابل توسعه نیافتگی شهر، مردمان این شهر تعاملات خاصی را انجام داده‌اند که می‌توان این استراتژی‌ها را در قالب "تعارض با وضع موجود" و "سازگاری با شرایط حاکم" دسته بندی کرد. با تعاملاتی که در برابر این پدیده انجام شده است و افراد دو موضع کاملاً متفاوت را از خود نشان داده‌اند، پیامدهایی نیز صورت گرفته که باعث به وجود آمدن چند تفکر شده است. خالی از سکنه شدن روستاها نیز در این منطقه دلیلی دیگر است برای سخت شدن زندگی مردم در روستا و پناه آوردن به شهرهای اطراف خصوصاً مرکز استان (اردبیل) برای کسب حداقل درآمدی از طریق شغل‌های کاذب. افرادی نیز که با این شرایط توانسته‌اند همراه، هماهنگ و سازگار شوند، یا به این وضع عادت کرده‌اند و نمی‌توانند از درآمد و شغلی که دارند بگذرند و از دست دادن شغل خویش برای آینده‌ای به مراتب نامطلوبتر ایشان را می‌هراساند؛ و یا اینکه تازه واردان غیربومی هستند که از وضعیت نامناسبتری نقل مکان کرده‌اند و این شرایط را مطلوبتر می‌بینند و از نمودهای مدرنیسم و تغییر و دگرگونی استقبال نمی‌نمایند و سازگاری با این وضعیت را بیشتر می‌پسندند با پذیرفتن کیفیت پایین زندگی شان تداوم توسعه نیافتگی را در این منطقه سرعت می‌بخشند.

شکل شماره ۱: مدل نظریه بنیادی توسعه نیافتگی

بحث و نتیجه گیری

هدف پژوهش حاضر شناختی جامع از موانع توسعه این شهر با تاکید بر توسعه اجتماعی- فرهنگی بود که با رویکردی جامعه شناسانه کشف و بررسی شود. با توجه به مدل نظریه بنیادی پژوهش، می توان مقوله ی توسعه نامتوازن را به عنوان مقوله ی هسته انتخاب کرد. این مقوله انتزاعی ترین مقوله ی هسته و پاسخ نهایی به سؤال اصلی پژوهش یعنی موانع فرهنگی اجتماعی توسعه نیافتگی

شهر بیله سوار است. بر اساس این مقوله، مردم شهر بیله سوار با درک و تفسیر موانع ایجاد شده در دنیای جدید خود، توسعه را به مثابه پدیده‌ای درک می‌کنند که دارای یک پیامد توسعه نامتوازن است. ساکنان شهر بیله سوار موانع فرهنگی اجتماعی توسعه در شهر خود را تفسیر کرده، آن را ارزیابی نموده و هم‌اکنون نیز درک خاصی از این پدیده دارند. آنها می‌دانند که این پدیده‌ی جدید دارای چه مشخصه‌ها و جنبه‌هایی است. این همان تفسیری است که تفسیرگرایی اجتماعی بر آن تأکید دارد (پیری، ۱۳۹۸) از نگاه صاحب‌نظران به نظر می‌رسد ساکنان این منطقه توسعه را چون پدیده‌ای می‌بینند که از یک طرف آنها را قادر می‌سازد بر محیط اجتماعی و طبیعی خود فایز آمده و مشکلات اکولوژیک، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی خود را حل و فصل کند و در جهت توسعه و ارتقای سطح زندگی خود گام بردارند. یا به عبارت دیگری به آنها اجازه‌ی ایجاد ساختار جدیدی متفاوت از شکل سنتی آن می‌بخشد و این همان چیزی است که به نظر می‌رسد تا حدودی باعث استقبال از این تغییرات و توسعه در این شهر شده است. اما از طرف دیگر، در کنار جنبه‌های مثبت آن، از جنبه‌های منفی که از منظر صاحب‌نظران (مشارکت‌کنندگان در مصاحبه) مانع توسعه یافتگی این شهر می‌شود می‌توان از سنتها و اعتقادات بومی (در بعضی مواقع شکاف نسلی و در بعضی موارد حتی تحصیل‌کرده‌هایی داریم که خواستار امکانات جدید و نو هستند اما حاضر نیستند فکر و عقیده‌ی سنتی خود را با آن هماهنگ و سازگار نمایند)، بافت قومی و قبیله‌ای بودن (برتری قومی و قبیله‌خودی)، استفاده ضعیف از پتانسیل‌های مرزی و ... از اینرو، توسعه مستلزم هزینه‌های سنتی است. در این مجال سعی شده با تکیه بر تفسیر و درک صاحب‌نظران، شرایط و بسترهای موانع فرهنگی اجتماعی توسعه نیافتگی این شهر در نظر گرفته شود. یعنی، به این نکته توجه شود که از دیدگاه آنها موانع اجتماعی-فرهنگی توسعه یافتگی در این استان کدامند؟ دلایل و شرایط موانع چه هستند؟ بر اساس مدل نظریه بنیادی پژوهش، می‌توان گفت که موانع فرهنگی- اجتماعی توسعه در شهر بیله سوار تحت تأثیر یکسری شرایط خاصی بوده است. این شرایط در سه دسته طبقه‌بندی شده‌اند که عبارتند از: شرایط علی، شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر.

تبیین جامعه‌شناختی موانع توسعه با تاکید بر توسعه اجتماعی- فرهنگی..... 47

در این نوشتار شرایط علی عبارتند از: (بافت قومی و قبیله‌ای، ضعف سرمایه اجتماعی، وابستگی به دولت، عدم نخبه‌گرایی). شرایط مداخله‌گر نیز شامل (ضعف سرمایه فرهنگی، عدم کارایی و اثربخشی و فقدان روحیه فزونیخواهی). به علاوه (مرزی و بن بست بودن منطقه، مهاجرپذیر نبودن بخاطر فرصت‌های اشتغال و درآمدی، محروم بودن مناطق مرزی، استفاده ضعیف و اندک از پتانسیل‌های مرزی و محدود بودن به کشاورزی دیمی) نیز در شرایط بستری طبقه‌بندی می‌شود. شرایط مذکور بطور کلی و در امتداد با یکدیگر باعث شده‌اند پدیده‌ای به نام توسعه نامتوازن و عناصر آن وارد شهر بیله سوار شوند. بنابراین، عدم توسعه یافتگی در این شهر متأثر از این شرایط بوده است. با موانع توسعه یافتگی در این منطقه، مردم این شهر در برابر آن تعاملات خاصی را انجام دادند یا به عبارت دیگر، استراتژیهای خاصی را اتخاذ نمودند. تعامل مذکور را می‌توان در قالب (تعارض با وضع موجود "و" سازگاری با شرایط حاکم) دسته‌بندی کرد. عدم توسعه مذکور برای ساکنان آن پیامدها و نتایجی برای زندگی آنها دارد که می‌توان پیامدهای مذکور را همانطور که در مدل فوق نیز نمایان است در دو مقوله دسته‌بندی کرد که عبارتند از: آنانی که با وضع به هم ریخته و آسیب‌های عدم توسعه تعارض دارند، مکان زندگی خود را ترک گفته‌اند و برای داشتن زندگی و شرایط بهتری نقل مکان نموده‌اند و از مهاجرت‌های بین شهری گرفته تا استانی، روز به روز بر تعدادشان افزوده می‌گردد. خالی از سکنه شدن روستاها نیز در این منطقه دلیلی دیگر است برای سخت شدن زندگی مردم در روستا و پناه آوردن به شهرهای اطراف خصوصاً مرکز استان (اردبیل) برای کسب حداقل درآمدی از طریق شغل‌های کاذب. افرادی نیز که با این شرایط توانسته‌اند همراه، هماهنگ و سازگار شوند، یا به این وضع عادت کرده‌اند و نمی‌توانند از درآمد و شغلی که دارند بگذرند و از دست دادن شغل خویش برای آینده‌ای به مراتب نامطلوبتر ایشان را می‌هراساند؛ و یا اینکه تازه واردان غیربومی هستند که از وضعیت نامناسبتری نقل مکان کرده‌اند و این شرایط را مطلوبتر می‌بینند و از نمودهای مدرنیسم و تغییر و دگرگونی استقبال نمی‌نمایند و سازگاری با این وضعیت را بیشتر می‌پسندند با پذیرفتن کیفیت پایین زندگی شان تداوم توسعه نیافتگی را در این منطقه سرعت می‌بخشند.

منابع

- افروغ، عماد (۱۳۷۳). نقد و بررسی رویکردها و نظریه‌های اصلی در زمینه توسعه جهان سوم و دیدگاه پیشنهادی مبنی بر نظام اجتماعی، مجموعه مقاله‌های سمینار جامعه‌شناسی و توسعه، جلد ۱، تهران، سمت، چاپ اول.
- بابایی فرد، اسداله (۱۳۸۹). «توسعه فرهنگی و توسعه اجتماعی در ایران»، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۷.
- پاپلی یزدی، محمد حسین؛ ابراهیمی، محمدمیر (۱۳۸۱). نظریه‌های توسعه روستایی، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول.
- پیت، ریچارد و ویک الین هارت (۱۳۸۴). نظریه‌های توسعه، ترجمه مصطفی ازکیا و دیگران، نشر لویه، تهران.
- پیری، روضان؛ کریمپور، روزا؛ کفاشی، مجید (۱۳۹۸). بررسی موانع اجتماعی توسعه یافتگی در استان ایلام با روش نظریه زمینه‌ای فصلنامه توسعه اجتماعی (توسعه انسانی سابق)، دوره ۱۳، شماره ۳، صفحات ۱۹۶-۱۶۳.
- حصاری، فرهاد، رستمی، فاطمه، خسروی، سید احمد، جلیلیان، روح‌اله (۱۳۹۲). بررسی موانع فرهنگی موثر بر توسعه اقتصادی ایران از دیدگاه دانشجویان شهر تهران، دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، کارآفرینی و توسعه اقتصادی دویوبه، گزایه (۱۳۷۴). فرهنگ و توسعه، ترجمه: فراهانی و زرین قلم، تهران □: مرکز انتشارات کمیسیون ملی یونسکو در ایران.
- دیداری، چنور؛ محسنی، رضا علی؛ بحرانی، محمدحسین؛ (۱۳۹۷)، بررسی عوامل موثر بر توسعه نیافتگی استان کردستان با تاکید بر توسعه فرهنگی، زمستان ۱۳۹۷ - شماره ۳۷ علمی-پژوهشی (وزارت علوم ISC ۳۶)
- سام آرام، عزت ا (۱۳۷۶). عوامل موثر بر میزان مشارکت اعضای تعاونی روستای قلعه نو در سال ۹۲۷۲، نمایه پژوهش، فصلنامه اطلاع‌رسانی، سال اول، شماره ۳.
- سام آرام، عزت ا (۱۳۸۶). بهره‌مندی روستاییان از مطبوعات و نقش آن در توسعه روستایی، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۲.
- صابری، جهانبخش (۱۳۹۵). بررسی عوامل فرهنگی و اجتماعی موثر بر توسعه نیافتگی استان کهکلوپه و بویر احمد از دیدگاه شهروندان شهر یاسوج، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تحقیقات، بهار ۱۳۹۵.
- عامری شهرابی، فاطمه؛ حیدری هراتمه، مصطفی (۱۳۹۹). تاثیر ارزشهای اجتماعی - فرهنگی ملی بر تمایل افراد برای مشارکت در اقتصاد اشتراکی همتا به همتا. فصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال چهارم، شماره سوم: ۷۷-۹۹.
- فرهمنند کوشکقاضی، غلامرضا؛ کریمی، مجید رضا؛ راسخ، کرامت‌الله (۱۴۰۰). بررسی تأثیر شاخص‌های توسعه اجتماعی بر ساختار خانواده از دیدگاه جامعه‌شناختی بعد از انقلاب اسلامی. پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال پانزدهم، شماره اول: ۵۹-۳۱.

49..... تبیین جامعه‌شناختی موانع توسعه با تاکید بر توسعه اجتماعی - فرهنگی

- فضلی، احمد (۱۳۷۵). بررسی زمینه‌های تاریخی و ساختاری نوسازی در ایران 57 و ترکیه 65 - ۱۹۴۰، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه علوم سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس
- قویهوش، سجاد (۱۳۹۴). بررسی علل و عوامل فرهنگی-اجتماعی توسعه نیافتگی شهرستان گرمی مردوخی، سوما، ساعی ارسی، ایرج. (۱۳۹۷) تبیین علل توسعه نیافتگی استان کردستان ایران (با کاربری روش کیفی) مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال یازدهم / شماره اول / زمستان ۱۳۹۷
- مولودیان، هادی؛ ذوالفقاری، مینا؛ عظیم زادگان، ملیکا (۱۳۹۴). بررسی تاثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی در توسعه اقتصادی، کنفرانس بین‌المللی مدیریت، فرهنگ و توسعه اقتصادی، اردیبهشت ماه ۱۳۹۴، مشهد مقدس
- میرزاوند، فضل‌الله (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی حلقه مفقود اقتصاد ایران، هفته‌نامه خبری، تحلیلی برنامه، شماره ۱۵۰.
- هانینگتون، ساموئل (۱۳۷۰). سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگون. ترجمه: محسن، ثلاثی. تهران: نشر علم.
- Beck, Ulrich & Giddens, Anthony Lash, Scott (1994). *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, Stanford: Stanford University Press.
- Fetterman, D. M. (1995). *Ethnography Step by Step*, Second Edition. London: Sage Publications.
- Florida, R. (2010). *The Great Reset: How New Ways of Living and Working Drive Post-Crash Prosperity*. New York: Harper Collins.
- François, P. (2002), *Social Capital and Economic Development*, Rutledge, First Published
- Grootaert, C. and T. Bastelaert (2002), *The Role of Social Capital in Development*, Cambridge: Cambridge Univ. Press
- Virginia, Anulika and Uzoamaka, Elizabeth and Ebenouvbe, Doris (2017), *Overcoming Socio-Cultural Barriers on Economic Empowerment of Rural Women Through Entrepreneurship in Agriculture in South East State, Nigeria*. *International Journal of Academic Research economics and management sciences*.